

UOT 37.01

TƏHSİL CƏMİYYƏTİN İNKİŞAFININ ƏSASI KİMİ**Fəridə Poladxan qızı Poladxanlı***Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0007-2423-8864**E-mail:** feride06011991@gmail.com

Açar sözlər: təhsil, əsas istiqamətlər, rəqəmsallaşma, integrasiya, təhsildə inklüzivlik, bacarıqlar, davamlı inkişaf.

Ключевые слова: образование, основные направления, цифровизация, интеграция, инклюзивность в образовании, навыки, устойчивое развитие

Key words: education, main directions, digitization, integration, inclusiveness in education, skills, sustainable development

Təhsil, ictimai tərəqqinin əsas sütunu kimi, daim dəyişən dünyanın tələblərinə cavab vermək üçün davamlı olaraq inkişaf etmişdir. Müasir dövrdə təhsilin inkişafı texnoloji tərəqqidən və qloballaşmadan tutmuş dəyişən ictimai ehtiyaclara və təhsil islahatlarına qədər bir çox amillərlə formalaşmışdır. Bu araşdırmamızda rəqəmsallaşma, inklüzivlik, səriştə əsaslı öyrənmə, ömür boyu öyrənmə, qlobal vətəndaşlıq təhsili və davamlılığa diqqət yetirməklə müasir cəmiyyətdə təhsilin inkişafının əsas istiqamətlərini qruplaşdırmağa çalışacağıq.

Müasir təhsildə ən mühüm tendensiyalardan biri texnologiyanın tədris və təlim prosesinə integrasiyasıdır. Rəqəmsal inqilab ənənəvi təhsil metodlarını dəyişdirərək daha fərdiləşdirilmiş, interaktiv və əlçatan öyrənmə təcrübələrini təmin etdi. Onlayn platformalar, təhsil proqramları və rəqəmsal resurslar hər yerdə yayılıb, şagirdlərə və müəllimlərə vaxt və məkan məhdudiyyətlərindən kənarda əlaqə saxlamağa imkan verir.

Elektron təhsil, hibrid öyrənmə modelləri və virtual sinif otaqları xüsusilə rəqəmsal vasitələrin qəbulunu sürətləndirən COVID-19 pandemiyasından sonra ön plana çıxdı. Süni intellektin və məlumat analitikasının təhsildə istifadəsi də artmaqdadır, süni intellektə əsaslanan adaptiv öyrənmə sistemləri fərdi şagird performansına əsaslanan fərdiləşdirilmiş təlim yollarını təmin edir. Bundan əlavə, virtual və genişlənmiş reallıq kimi oyunlaşdırma və müxtəlif texnologiyaların birləşdirilməsi öyrənməni daha cəlbedici və effektiv etdi.

Təhsildə rəqəmsallaşmanın rolu təhsil müəssisələrinin fəaliyyətini və icmaları ilə qarşılıqlı əlaqəsini əsaslı şəkildə dəyişdirərək sinifdən kənara çıxır. İnzibati proseslər qeydiyyat, dəvamiyyətin izlənməsi və qiymətləndirmə üçün rəqəmsal alətlərin istifadəsi ilə daha sadələşdirilmişdir. Bundan əlavə, rəqəmsal kitabxanaların və açıq təhsil resurslarının mövcudluğu biliyə çıxışı demokratikləşdirərək, şagirdlərə və pedaqoqlara əvvəllər fiziki kitabxanalarla və ya bahalı dərsliklərlə məhdudlaşan çoxlu məlumatı araşdırmaq imkanı verib. Rəqəmsal transformasiya həm də dünyanın müxtəlif yerlərindən olan şagirdlərin layihələr üzərində əməkdaşlıq edə, ideyaları bölüşə və müxtəlif perspektivlər qazana bildiyi qlobal öyrənmə şəbəkələrinin yaradılmasına imkan yaradıb və bununla da daha bir-biri ilə əlaqəli və mədəni cəhətdən məlumatlı şagird korpusunu gücləndirib.

Təhlükəsiz və inklüziv rəqəmsal təhsil mühitinin yaradılması üçün bütün şagirdlərin texnologiyaya bərabər çıxışının təmin edilməsi, onların şəxsi məlumatlarının qorunması və kibertəhlükələrdən qorunma vacibdir. Üstəlik, texnoloji dəyişikliyin sürətli tempi texnologiyanı öz tədrislərinə effektiv şəkildə inteqrasiya etmək üçün ən son alətlər və üsullardan xəbərdar olmalı olan pedaqoqların davamlı peşəkar inkişafını tələb edir. Rəqəmsallaşmayla davam edən bu uyğunlaşma təhsilin keyfiyyətini və əlçatanlığını artırmaq üçün onun problemlərini həll edərkən texnologiyanın üstünlüklərindən istifadə edən balanslaşdırılmış yanaşma ehtiyacını vurğulayır.

Müasir təhsil getdikcə daha çox inklüzivliyin və bərabərliyin təmin edilməsinə, müxtəlif fonlardan olan öyrənənlərin müxtəlif ehtiyaclarına yönəldilmişdir. Əsas diqqət sosial-iqtisadi statusundan, fiziki və ya idrak qabiliyyətindən, cinsindən, irqindən və etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hamı üçün əlçatan olan təhsil mühitinin yaradılmasına yönəlib. Bu istiqamət öyrənmə qarşısındakı maneələri aradan qaldırmaq və hər bir şagirdin uğur qazanmaq imkanını təmin etmək məqsədi daşıyan inklüziv təhsil siyasətlərinə global təkanla öz əksini tapır.

Həmçinin təhsildə inklüzivlik və bərabərliyə doğru addım sosial ədalətlə sıx bağlıdır. Təhsil sosial bərabərliyi təşviq etmək, bərabərsizliyi azaltmaq və fərdlərə cəmiyyətdə tam iştirak etmək üçün səlahiyyət vermək üçün güclü bir vasitə kimi qəbul edilir. Mənşəyindən asılı olmayaraq bütün şagirdlərin keyfiyyətli təhsilə çıxışını təmin etməklə, təhsil müəssisələri yoxsulluq dövrəsinin qırılmasında, stereotiplərə qarşı mübarizədə və daha ədalətli cəmiyyətin təşviqində mühüm rol oynaya bilər. Təhsilin bu transformativ potensialı müasir təhsilin inkişafının mərkəzi sütunları kimi inklüzivliyin və bərabərliyin vacibliyini vurğulayır.

Yekun olaraq, təhsildə inklüzivliyə və bərabərliyə diqqət yetirilməsi təhsil müəssisələrinin tədris və öyrənməyə yanaşma tərzini yenidən formalaşdırır, bütün şagirdlərin inkişaf edə biləcəyi mühitlər yaratmağa çalışır. Inklüziv təcrübələrin, mədəni cəhətdən həssas tədrisin, məqsədyönlü müdaxilələrin və dəstəkləyici siyasətlərin qəbulu vasitəsilə müasir təhsil hər bir şagirdin uğur qazanmaq və daha ədalətli cəmiyyətə töhfə vermək imkanına malik olmasını təmin etmək üçün çalışır.

Bacarıqlara əsaslanan təhsil müəyyən edilmiş tədris saatlarının tamamlanması ilə bağlı xüsusi bacarıq və biliklərin mənimsənilməsinə vurğulayaraq, ənənəvi vaxta əsaslanan təhsil modellərindən əhəmiyyətli dərəcədə uzaqlaşmanı təmsil edir. Bu yanaşma şagirdlərə sərt akademik cədvələ bağlı olmaqdan, xüsusi sərişələr üzrə bacarıq nümayiş etdirərək irəliləyərək öz sürətləri ilə irəliləməyə imkan verir. Nəticə etibarilə o, daha çevik, fərdiləşdirilmiş və nəticəyə yönəlmiş, xüsusilə günümüzün müxtəlif öyrənənlərinin ehtiyaclarına və sürətlə dəyişən işçi qüvvəsinin tələblərinə uyğun gələn təhsil modeli kimi diqqəti cəlb edir.

Bu təhsil yanaşmasının əsas prinsiplərindən biri onun aydın şəkildə müəyyən edilmiş təlim nəticələrinə yönəlməsidir. Bu çərçivədə şagirdlərin mənimsəmələri gözlənilən səlahiyyətlər əvvəldən açıq şəkildə ifadə edilir. Bu sərişələr çox vaxt şagirdlərin gələcək karyeralarına və ya şəxsi inkişaf məqsədlərinə birbaşa tətbiq olunan real dünya bacarıqları ilə uyğunlaşdırılır. Təlim məqsədlərini aydın və ölçülə bilən etməklə, bu model həm şagirdlərin, həm də müəllimlərin uğurun nədən ibarət olduğu barədə ümumi anlayışa malik olmasını təmin edir, daha məqsədyönlü və effektiv təlimata imkan verir.

Bu modelə xas olan çeviklik onun müəyyənəddici xüsusiyyətlərindən biridir. Şagirdlərdən tez-tez vahid sürətlə təhsil kursunda irəliləyiş tələb edən ənənəvi təhsil modellərindən fərqli

olaraq, bu yanaşma öyrənənlərə fərdi öyrənmə ehtiyaclarına uyğun gələn sürətlə materialda hərəkət etməyə imkan verir. Konsepsiyaları tez qavrayan şagirdlər öz öyrənmələrini sürətləndirə, potensial olaraq proqramları adi şəraitdə olduğundan daha tez tamamlaya bilirlər. Əksinə, müəyyən səriştələrə yiyələnmək üçün daha çox vaxta ehtiyacı olan şagirdlər müəyyən edilmiş cədvələ əməl etmək təzyiqi olmadan lazımı vaxtı ala bilirlər.

Bu təhsil növündə qiymətləndirmə də ənənəvi modellərdən əsaslı şəkildə fərqlənir. Test balalarının, iştirakın və digər amillərin qarışığını əks etdirən qiymətlərə etibar etmək əvəzinə, qiymətləndirmələr hər bir səriştənin mənimsənilməsini ölçmək üçün xüsusi olaraq tərtib edilir. Bu qiymətləndirmələr qiymətləndirilən səriştənin xarakterindən asılı olaraq layihələr, praktiki nümayişlər, imtahanlar və ya portfoliolar daxil olmaqla müxtəlif formalarda ola bilər. Əsas odur ki, qiymətləndirmə şagirdin sözügedən bacarıq və ya biliyə həqiqətən yiyələnməsini təmin etmək üçün kifayət qədər ciddi olmalıdır. Bir çox hallarda qiymətləndirmələr şagirdlərə peşəkar həyatlarında qarşılaşacaqları çətinlikləri əks etdirən kontekstlərdə öz səriştələrini nümayiş etdirmək imkanları təqdim edərək, real dünya tapşırıqlarını simulyasiya etmək üçün nəzərdə tutulub.

Təhsilə bu yanaşma işəgötürənlərin ənənəvi akademik etimadnamələrdən daha çox bacarıq və səriştələrə üstünlük verdiyi bugünkü iş bazarı kontekstində xüsusilə aktualdır. Bir çox sənaye sahələrində texnoloji dəyişikliklərin sürəti o deməkdir ki, uğur qazanmaq üçün lazım olan bacarıqlar sürətlə inkişaf edir və təhsil müəssisələrində işin öhdəsindən gəlməyə hazır olan məzunlar yetişdirmək üçün təzyiqlər var. Praktiki, işə uyğun kompetensiyalara diqqət yetirməklə, bu model şagirdlərin təkcə nəzəri anlayışları öyrənmələrini deyil, həm də seçdikləri sahələrdə uğurlu olmaq üçün lazım olacaq bacarıqları inkişaf etdirmələrini təmin edir.

Bundan əlavə, bu təhsil yanaşması daha fərdiləşdirilmiş və uyğunlaşdırılmış öyrənmə təcrübələri təqdim etməklə təhsildə ədalətlik məsələlərini həll etmək potensialına malikdir. Ənənəvi təhsil modelləri çox vaxt adi sinif mühitində inkişaf edən şagirdlərə üstünlük verir, lakin bu çevik yanaşma müxtəlif şagirdlərin ehtiyaclarını ödəmək üçün uyğunlaşdırıla bilən daha fərdiləşdirilmiş təlimata imkan verir. Bu fərdiləşdirilmiş yanaşma ənənəvi təhsildən kifayət qədər yararlanma bilməyən, məsələn, öyrənmə əlliliyi olan şagirdlər və ya hər kəsə uyğun bir təhsil sistemində mübarizə aparən şagirdlər üçün xüsusilə faydalı ola bilər. Proseslərə deyil, nəticələrə diqqət yetirməklə, bu model uğura daha əhatəli və ədalətli yol təqdim edə bilər.

Davamlı inkişaf üçün təhsil XXI əsrin aktual ekoloji, sosial və iqtisadi çağırışlarını həll etmək üçün öyrənənləri zəruri bilik, bacarıq, dəyərlər və münasibətlərlə təchiz etmək üzrə global öhdəliyi əks etdirən müasir təhsilin mühüm komponenti kimi meydana çıxdı. Bu yanaşma təkcə ekoloji təhsillə bağlı deyil; bu, ekoloji bütövlüyün, sosial ədalətin və iqtisadi səmərəliliyin qarşılıqlı asılılığını əhatə edən və davamlı təcrübələrdə məsuliyyət hissini və fəal iştirakını inkişaf etdirməyi hədəfləyən vahid çərçivədir. Cəmiyyətlər iqlim dəyişikliyi, resursların tükənməsi və qeyri-bərabərlik kimi getdikcə daha mürəkkəb problemlərlə üzləşdikcə, bu sahədə təhsil gələcək nəsillərin davamlı düşünmək və hərəkət etmək üçün formalaşmasında mühüm vasitə kimi qiymətləndirilir.

Davamlı inkişaf üçün təhsilin əsas aspektlərindən biri onun tənqidi düşüncəyə və problemlərin həllinə önəm verməsidir. Şagirdlər real dünya problemləri ilə məşğul olmağa, onları müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən təhlil etməyə və həm insanlara, həm də planetə uzunmüddətli təsirləri

nəzərə alan innovativ həllər hazırlamağa təşviq edilir. Bu yanaşma ənənəvi kurikulumdan kənara çıxır, davamlılığı elm və riyaziyyatdan tutmuş humanitar və sosial elmlərə qədər bütün təhsil sahələrinə inteqrasiya edir. Davamlılığı intizamlar arasındakı mövzuya çevirməklə, pedaqoqlar şagirdlərin istər şəxsi həyatlarında, istər gələcək karyeralarında, istərsə də global vətəndaş kimi müxtəlif kontekstlərdə davamlı prinsipləri tətbiq edə bilmələrini təmin etməyi hədəfləyirlər.

Bu təhsil yanaşmasının digər əsas komponenti onun dəyərlərə və etikaya diqqət yetirməsidir. Şagirdlərə davamlılıq haqqında öyrətmək ətraf mühitə və digər insanlara qayğı hissi aşılamağı əhatə edir. Bu əlaqələri vurğulamaqla, davamlı inkişaf üçün təhsil təkə davamlılıq məsələləri haqqında məlumatlı deyil, həm də etik seçimlər etməyə və daha ədalətli dünyaya töhfə verməyə sadıq olan fərdlər nəslini yetişdirməyə çalışır.

Davamlı inkişaf üçün təhsil tənqidi düşüncə və etikaya diqqət yetirməklə yanaşı, ömür boyu öyrənmənin vacibliyini də vurğulayır. Davamlılıq problemləri dinamik və inkişaf edəndir, fərdlərdən öz bilik və bacarıqlarını daim yeniləməyi tələb edir. Bu yanaşma şagirdləri ömürboyu öyrənmə düşüncə tərzini mənimsəməyə təşviq edir, burada onlar həmişə yeni məlumatlar axtarırlar, global tendensiyalar haqqında məlumatlı olurlar, ətraf mühit və cəmiyyətdəki dəyişikliklərə uyğunlaşırlar. Bu davamlı öyrənmə, gələcəyin qeyri-müəyyənliklərini idarə etmək və həyatları boyu davamlı inkişafa töhfə vermək üçün lazım olan möhkəmliyi inkişaf etdirmək üçün vacibdir.

Bundan əlavə, davamlı inkişaf üçün təhsil şagirdlərə öz əhatələrində fəaliyyət göstərməyə imkan verən fəal, iştirakçı öyrənmə üsullarını təşviq edir. Bu, çox vaxt layihə əsaslı öyrənməni əhatə edir, burada şagirdlər icma bağları, tullantıların azaldılması təşəbbüsləri və ya enerjiyə qənaət kampaniyaları kimi nəzərəcarpacaq təsirə malik davamlılıq layihələri üzərində işləyirlər. Təcrübəli fəaliyyətlərlə məşğul olmaqla, şagirdlər davamlılığın nəzəri aspektlərini deyil, həm də bu anlayışları praktiki, real dünya vəziyyətlərində necə tətbiq etməyi öyrənirlər. Bu təcrübə öyrənmə davamlılığın əhəmiyyətini gücləndirməyə kömək edir və fərdi və kollektiv fəaliyyətlərin müsbət dəyişikliyə necə töhfə verə biləcəyini nümayiş etdirir.

Davamlı inkişaf üçün təhsildə texnologiyanın inteqrasiyası da mühüm rol oynayır. Rəqəmsal alətlər və onlayn platformalar şagirdlərə davamlılıq məsələləri ilə bağlı zəngin məlumat və resurslara çıxış, eləcə də dünya üzrə həmyaşıdları, ekspertlər və təşkilatlarla əlaqə yaratmaq imkanlarını təmin edir. Texnologiya həmçinin şagirdlərə idarə olunan mühitdə mürəkkəb davamlılıq ssenarilərini araşdırmağa imkan verən simulyasiyalar və virtual reallıq təcrübələri kimi innovativ tədris metodlarını asanlaşdırır. Bu texnoloji irəliləyişlər öyrənmə təcrübəsini artırır və şagirdləri davamlılığı təşviq etmək söylərində rəqəmsal vasitələrdən istifadə etməyə hazırlayır.

Bununla belə, davamlı inkişaf üçün təhsilin həyata keçirilməsi bir sıra problemlər yaradır. Əsas maneələrdən biri bütün fənlər üzrə davamlılıq prinsiplərini effektiv şəkildə özündə birləşdirən müəllim hazırlığına və kurikulumun hazırlanmasına ehtiyacdır. Bir çox pedaqoqlar bu anlayışları öyrətmək üçün lazımi məlumat və ya resurslara malik olmaya bilər ki, bu da peşəkar inkişafı və dəstəyi vacib edir. Bundan əlavə, erkən uşaqlıq dövründən tutmuş ali təhsilə qədər bütün səviyyələrdə davamlılığı prioritetləşdirən təhsil siyasəti və çərçivələrinə ehtiyac var. Davamlılığın təhsil standartlarına və qiymətləndirmələrinə daxil edilməsinin təmin edilməsi davamlılığın tədrisinə ardıcıl və hərtərəfli yanaşma üçün vacibdir.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, müasir dövrdə ölkəmizdə aparılan təhsil islahatları respublikamızda təhsilin inkişafı üçün geniş perspektivlər açır. Azərbaycan təhsili milli zəmin üzərində qurulmaqla, eyni zamanda Avropaya, dünya təhsil məkanına inteqrasiya edilir.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrdə cəmiyyətin inkişafının əsas amili təhsilin inkişafının aktuallığıdır. Elektron təhsil, hibrid öyrənmə modelləri və virtual sinif otaqları xüsusilə rəqəmsal vasitələrin qəbulunu sürətləndirən COVID-19 pandemiyasından sonra ön plana çıxdı və rəqəmsal öyrənmə modellərini aktuallaşdırdı.

Problemin yeniliyi. Süni intellekt, məlumat analitikasının artması və hibrid təhsilin əlçatanlığı təhsildə yeni yanaşmalardan biridir, süni intellektə əsaslanan adaptiv öyrənmə sistemləri fərdi şagird performansına əsaslanan fərdiləşdirilmiş təlim yollarını təmin edir. Bundan əlavə, virtual və genişlənmiş reallıq kimi oyunlaşdırma və müxtəlif texnologiyaların birləşdirilməsi öyrənməni daha cəlbedici və səmərəli etdi.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Təhsil, ictimai tərəqqinin əsas sütunu kimi, daim dəyişən dünyanın tələblərinə cavab vermək üçün davamlı olaraq inkişaf etmişdir. Müasir təhsildə ən mühüm tendensiyalardan biri texnologiyanın tədris və təlim prosesinə inteqrasiyasıdır. Rəqəmsal inqilab ənənəvi təhsil metodlarını dəyişdirərək daha fərdiləşdirilmiş, interaktiv və əlçatan öyrənmə təcrübələrini təmin etdi.

Ədəbiyyat

1. Abbasov Ə.M. Yeni kurikulumların səciyyəvi xüsusiyyətləri // Kurikulum, 2008, №1, s. 31-37.
2. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 2013, 25 oktyabr, № 41.
3. Bovens M., Zouridis S. From street-level to system-level bureaucracies: How information and communication technology is transforming administrative discretion and control. Public Administration Review, 2002, s. 174-184.
4. Balcı, A. Eğitimde Etkili Liderlik. Pegem Yayınları, 2007.
5. Başar, H. Eğitim Denetçileri ve Yönetimi. Pegem Akademi, 2013.

Ф.П. Поладханлы

Образование как основа развития общества Резюме

Развитие образования в наше время определяется многими факторами: от технического прогресса и глобализации до изменения потребностей общества и образовательных реформ. Кроме того, движение к инклюзивности и равенству в образовании тесно связано с социальной справедливостью. Образование рассматривается как мощный инструмент для содействия социальному равенству, сокращения неравенства и предоставления людям возможности полноценно участвовать в жизни общества.

F.P. Poladkhanlı**Education as the basis of society's development
Summary**

The development of education in our time is determined by many factors: from technical progress and globalization to changes in the needs of society and educational reforms. Also, the move towards inclusion and equality in education is closely related to social justice. Education is seen as a powerful tool to promote social equality, reduce inequality and empower individuals to participate fully in society.

Redaksiyaya daxil olub: 13.03.2025